# Frihet till en ny början och förändring

MARIA BJÖRKHOLM

Filosofen Hannah Arendts tänkande var till stor del en reaktion på andra världskrigets politiska förtryck. Hur tänkte Hanna Arendt kring frihet? Och är vi fria idag? Maria Björkholm skriver.

För **Hannah Arendt** handlar frihet om människans förmåga att handla och skapa nya möjligheter i ett offentligt rum tillsammans med andra. Pluralismen och möjligheten att komma till tals är något Arendt ständigt lyfter fram som grundläggande för vad frihet är. För att detta ska vara möjligt måste det offentliga rummet vara politiskt garanterat. Frihet från förtryck och tvång är en förutsättning för att närma sig frihetsbegreppet i Arendts beskrivning.

Det privata livet har däremot enligt Arendt inte något med frihet att göra utan den sfären berör människans grundläggande behov, livets nödvändigheter. Hon påpekar i *Människans villkor* att inte ens ”husets herre” i antikens Grekland ansågs fri ifall han inte kunde lämna hushållet och ta del av det politiska rummet, där alla var jämlikar. Samtidigt talar Arendt på ett visst sätt om friheten som något vi föds till, och som något som är inneboende

i oss långt innan vi kan delta i den offentliga sfären. Hon menar nämligen att varje människa som föds representerar en ny början och har förmågan att påbörja något nytt, att skapa och initiera nya handlingar. I *Människans villkor* skriver hon: ”Förmågorna att avge löften och kunna förlåta har sin rot i handlingsförmågan”. Löften gör att människan i någon mån kan skydda sig mot den oförutsägbara framtiden. Förlåtelse är nödvändigt, eftersom mänskliga handlingar kan få konsekvenser som utan förlåtelse skulle vara svåra att lämna bakom sig.

Den frihet som det ofta talas om idag är en frihet med fokus på jaget och de val som individen gör. Det är en frihet där ingen hindrar oss eller begränsar våra val, en frihet att vara den vi vill och att göra som vi vill oberoende av andra människor. Varje åtagande, engagemang och förbindelse, eller deltagande i en gemenskap, ses ur detta perspektiv åtminstone i någon mån som en förlust av frihet. Tanken är naturligtvis ett självbedrägeri då vi alla påverkas av varandra och alla val vi gör är en interaktion med vår omgivning.

Den individualistiska syn på frihet som handlar om att uppfylla ens egna önskningar eller följa ens egna impulser handlar enligt Arendt mera om konsumtion än om egentlig frihet. Den är ett gissel människan är fast i och är egentligen raka motsatsen till frihet. Vi försöker underlätta det ofrånkomliga arbete som hör till livets nödvändiga behov med den enorma förbättringen av arbetsredskapen, ”med vilka *homo faber* kommit *animal laborans* till hjälp för att på sitt sätt lösa frihetens problem” skriver hon i *Människans villkor*. Men istället för att använda den tid som frigörs till att delta i det offentliga livet använder vi tiden till njutning eller till att tjäna mer pengar för att uppnå ett ännu större överflöd. Vi blir slavar under hedonism och under vår egen konsumtion. Därtill blir det enligt Arendt en nödvändighet att ”alla världsliga ting uppträder och försvinner i ett ständigt accelererande tempo” för att den moderna ekonomin ska fungera. Den moderna ekonomin skulle avstanna om vi tog vara på och vårdade, och nötte slut på, de saker vi har. Ekorrhjulen vi är fångade i snurrar snabbare och de blir allt mer omfattande. ”*Homo fabers*, världsskaparens, ideal – varaktighet, hållbarhet och beständighet – har ersatts med *animal laborans* ideal: överflödet i ett Schlaraffenland” [ett drömland där mina önskningar uppfylls utan ansträngning, mitt tillägg].

Motsatsen till den individualistiska friheten är tanken att alla människor bör handla som en enhet för att uppnå ett gemensamt mål. Här begränsas då människors individuella tanke- och handlingsfrihet i en strävan efter ett gemensamt mål. Men också detta förhållningssätt kritiserar Arendt, som hävdar att detta inte kan vara vad frihet handlar om.

Vad är då problemet med detta perspektiv enligt Arendt? Om människor organiserar sig och samarbetar för att få till stånd en förändring handlar de väl i frihet på det sätt som Arendt förespråkar? Både ja och nej. Att människor organiserar sig är i sig inte ett problem utan kan också vara ett sätt att handla, ”acting in concert”. Men om människor förlorar sin röst eller inte är välkomna att bidra med det som är unikt för dem är organiseringen ett problem. Om alla förväntas tänka lika, handla lika och vara lika och om individer underordnas ett visst tankesätt, en viss åsikt, så är det inte fråga om frihet. En organisation som bygger på frivilligt deltagande, där människor kan tänka och handla individuellt men samtidigt gemensamt kan påverka beslut, är däremot ett offentligt rum där människor utövar frihet.

Det fria offentliga livet välkomnar individualiteten och gör den synlig, det utplånar den inte. Arendt skriver i *Människans villkor*: ”Handlandet erfordrar en pluralitet i vilken alla visserligen är detsamma, nämligen människor, men där ingen är det på samma sätt som någon annan människa som någonsin har levat, lever eller kommer att leva.” Frihet förutsätter att det finns andra människor som är olika en själv. Alla har en röst och behöver få uttrycka sina tankar fritt när vi tillsammans formar vår gemensamma värld. Att kunna samtala, övertyga och delta i gemen-

samma beslut är därför centralt. Vi behöver stå ut med att människor är och tänker olika. Arendt förespråkar att vi gör det tankearbete som krävs när det gäller att se andras perspektiv, att vi överväger och använder vårt omdöme på ett sätt som utgår från att vi noga försöker se på en händelse eller ett fenomen från andra människors synvinklar. Vi är alla ansvariga för hur vårt bidrag till att bygga upp, förändra och forma samhället ser ut.

Det här är bara ett ytskrap av Arendts tankar om frihet, men hennes tankar är högst relevanta idag. I alla diskussioner som pågår om mångfald, hållbarhet och solidaritet, och som berör frågor om våld, rasism och antisemitism, finns en dimension av individens frihet. Arendts verk bidrar med viktiga insikter och tankeväckande problemställningar. Hon ger inga svar på hur problemen kan lösas men hon påminner oss om vikten av vårt gemensamma, offentliga rum och av att vi skapar friheten tillsammans.

**Maria Björkholm** är doktorand i filosofi vid Åbo Akademi.

**LITTERATUR**

Arendt, Hannah. *Människans villkor.* Göteborg: Daidalos, 1998.
Arendt, Hannah. *The Freedom to Be Free.* London: Penguin Classics, 2020.